

Innhold

Forord	15
 DEL I EN BARNEHAGE FOR ALLE OG BLIKK FOR DEN ENKELTE	
 Kapittel 1	
Tiltak for barn med særskilte behov i et historisk perspektiv	19
PALMA SJØVIK	
Barn med særskilte behov – et mangfold av personligheter	19
Det begynte med barneasylene for vanskeligstilte barn	20
Tiltak for barn med funksjonshemming	24
1970-åra – en milepæl i omsorgen for barn med særskilte behov	27
1990-tallet – et tiår med endringer av aktuelt lov- og regelverk	30
En barnehage for alle barn – inn i et nytt årtusen	31
Referanser	35
 Kapittel 2	
En barnehage for alle med mangfold som ressurs	38
PALMA SJØVIK	
Et inkluderende fellesskap av likeverdige barn	38
Menneskesyn og verdigrunnlag	41
Mestring og livskvalitet som innfallsvinkel i pedagogisk og spesialpedagogisk arbeid	45
Tilpasset og likeverdig barnehagetilbud – et spørsmål om kvalitet . . .	47
Spesialpedagogisk hjelp	50
Barnehagen som arena for forebyggende arbeid	53
Noen avsluttende kommentarer	57
Referanser	58

DEL II FAMILIEN OG DET PROFESJONELLE HJELPEAPPARATET

Velkommen til Nederland	62
EMILY PERL KINGSLEY, oversatt av LISE T. SAGDAHL 1997	

Kapittel 3

En familie i møte med det profesjonelle hjelpeapparatet	63
--	----

LISE TRONSDEN SAGDAHL, mor til Ane

Hvem er vi?	63
Ane 6 år	63
Familien	64
Våre valg	64
Vår historie fra begynnelsen	65
De første dagene med Ane	65
Mer bekymring	65
Endelig hjelp å få – trening som terapi	66
Det andre sjokket	66
Statistikk skal ikke brukes på enkeltunger!	67
Epilepsi og søvnmangel	67
Å leve med lite søvn	67
På jakt etter informasjon	68
Kontakt med PP-tjenesten	68
Økende frustrasjon – hva med storesøster?	69
Kampen for spesialpedagog hjemme	69
Ansvarsgruppe og samarbeid	70
«En umenneskelig jobb»	71
Endelig barnehageplass	72
Rapportbok	73
Overgang til fra tre- til seksårsavdeling	73
Inkludering og særbehandling – ikke enkelt	74
Mest mulig normal behandling	74
Informasjon – åpenhet om funksjonshemming	75
Nærhet og kjærlighet	75
Trening og stimulering – hjelp oss!	76
Individuell opplæringsplan – IOP	76
Forberedelse til skolestart	77
Utredning av behov	77
Søknad om ressurser til spesialundervisning	78

«Drømmetimeplan»	78
Vekt på inkludering eller på faglig utvikling – et enten–eller?	79
Hva vi ønsker fra dere fagfolk som arbeider med barnet vårt	79

Kapittel 4

Barnehagen – en del av det profesjonelle støtte- og hjelpeapparatet . . .	81
--	-----------

BODIL MØRLAND

Alminnelig pedagogisk virksomhet versus spesialpedagogisk hjelp . . .	82
Samhandling, lek og hverdagsaktiviteter	84
Å se og bli sett	86
Spesialpedagogisk hjelp i barnehagen	87
Kartlegging	91
Individuelle opplæringsplaner, tiltaksplaner og individuelle planer . .	93
IOP	93
Halvårsrapporter	94
IP	95
Familien – barnehagens viktigste samarbeidspartner	95
Samarbeid på tvers	97
Noen tanker til slutt	98
Referanser	99

Kapittel 5

Det offentlige hjelpeapparatets organisering, oppgaver og saksbehandling	101
---	------------

KARI HOÅS MOEN OG ANNE SVENDSEN

Innledning	101
Foreldrene, barnehagen og hjelpeapparatet	103
Generelt om saksbehandling og behandling av informasjon	104
Behandling og lagring av informasjon	104
Innsynsrett	106
Behandling av saker som fører til enkeltvedtak	106
Pedagogisk virksomhet	107
Retten til spesialpedagogisk hjelp og sakkyndig vurdering	107
Den pedagogisk-psykologiske tjenesten (PP-tjenesten)	108
Behandling av søknader om spesialpedagogisk hjelp	109
Ekstra tilskudd til barnehagen?	110
Overgang barnehage – skole	110
Statlig pedagogisk tjeneste (Statped)	112
Helse- og omsorgstjenester	113

Helse- og omsorgstjenester i kommunene	113
Spesialisthelsetjenesten	115
Barns rettigheter i helseinstitusjon	116
Barnevernstjenesten	116
Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV)	118
Samarbeid på tvers	119
Referanser	123

DEL III BARN MED SÆRSKILTE BEHOV

Kapittel 6

Samspill og samspillsvanser i de første leveåra	127
--	------------

PALMA SJØVIK

Tidlig samspill og tilknytning mellom barn og foreldre	127
Barns tidlige utvikling og evne til samspill	127
Fra førspråklig kommunikasjon til bruk av talespråk	131
Foreldreskap og sentrale omsorgsfunksjoner	133
Risikofaktorer som kan medvirke til at samspillsvanser oppstår	136
Risikofaktorer som er knyttet til barnets genetiske og biologiske forutsetninger og helse	136
Risikofaktorer i barnets psykososiale miljø	138
Noen refleksjoner omkring hjelpetiltak	140
Referanser	144

Kapittel 7

Funksjonsnedsettelse hos barn i førskolealderen	145
--	------------

PALMA SJØVIK

Barn med ulike forutsetninger og hjelpebehov	145
Utviklingshemning	146
Hva er utviklingshemning?	146
Årsaker til utviklingshemning	149
Personlighetsmessige særpreg	150
Noen refleksjoner omkring hjelpetiltak	152
Fysiske funksjonsnedsettelse	154
Hva er fysiske funksjonsnedsettelse?	154
Cerebral parese	154
Ervervet hjerneskade	155
Ryggmargsbrokk	156
Muskelsykdommer og revmatiske sykdommer	156

Noen refleksjoner omkring hjelpetiltak.	157
Sensoriske og perseptuelle vansker.	158
Hva er sensoriske og perseptuelle vansker?	158
Synshemming	158
Hørselshemming.	161
Noen refleksjoner omkring hjelpetiltak.	165
Multifunksjonshemming	167
Referanser	170

Kapittel 8

Språk- og samspillsvansker hos barn i førskolealderen. 172

PALMA SJØVIK

Klargjøring av sentrale begreper.	172
Språk og sosialt samspill – en kongsveg til opplevelser og læring	174
Prosesser i læring og bruk av språk	174
Språket er en brobygger mellom mennesker	177
Stemme, mimikk og annet kroppsspråk	178
To- og flerspråklige barn	179
Språk- og talevansker hos barn	182
Forekomst av språkvansker.	182
Ulike typer språkvansker	184
Talevansker – ofte ledd i både språkvansker og samspillsvansker	187
Artikulasjonsvansker.	187
Stamming.	190
Stemmevansker	193
Autisme, ADHD og Tourettes syndrom	194
Det autistiske syndromet	194
ADHD	197
Tourettes syndrom	199
Noen refleksjoner omkring hjelpetiltak	200
Referanser	202

Kapittel 9

Barn i sorg og barn i krise 204

PALMA SJØVIK

Generelt om små barn i sorg- og krisesituasjoner.	204
Ulike sorg- og krisesituasjoner	204
Ulike reaksjonsmønstre	206
Når barn blir berørt av døden	208

Barns reaksjon på døden.	208
Basisen for barns trygghet er i familien.	210
Når barn blir berørt av separasjon av andre grunner enn dødsfall . . .	212
Barn må lære å mestre alminnelige atskillelser.	212
Barn trenger begge foreldrene sine	213
Når barn blir berørt av alvorlig sykdom eller funksjonshemming	216
Alvorlig sykdom og funksjonshemming rammer hele familien. . . .	216
Søskenopplevelser og søskenreaksjoner	218
Når barn blir rammet av foreldres rusmisbruk og av omsorgssvikt . . .	221
Noen refleksjoner omkring hjelpetiltak	225
Personalet i barnehagen skal være barnas ambassadører	225
Beredskapsplaner skal sikre barn tidlig og konstruktiv hjelp	227
Referanser	228

DEL IV INNHOLD OG ARBEIDSMÅTER

Kapittel 10

Lek for alle barn?	233
-------------------------------------	-----

GRETE HOVEN OG BODIL MØRLAND

Hva er lek?	233
Lek – en helhetlig aktivitet og grunnlag for læring.	236
Lek – på lek og på alvor.	237
Lek – er ikke bare idyll	238
Hvorfor lek i barnehagen?	239
Lekens verdi i barnehagen	240
Et godt lekemiljø for alle barn i barnehagen	242
Kompetanse	243
Barnehagelæreres rolle i barns lek	244
Dynamisk kartlegging	247
Lekegrupper	247
Lek, vennskap og inkludering	248
Avslutning.	250
Referanser	250

Kapittel 11

Bruk av leketøy, materiell og bøker	253
--	-----

MARIT STEM SHAUG

Noen meninger og utsagn om leketøy	254
Kategorisering av leketøy	256

Leketøy	258
Leketøy tilpasset barnets funksjonsnivå i leken	260
Ballen	262
Tre eksempler fra barnehagen	263
Løst strukturert materiale	266
Fast strukturert materiale	267
«Barnets første geografi»	270
Bøker og billedmateriell	271
Nettbrett, dataspill og kamera	275
Gi barna mot.	279
Referanser	279
Kapittel 12	
Musisering og inkludering	282
MORTEN SÆTHER	
Musikk i spesialpedagogisk arbeid i barnehagen	282
Musikkforståelse	284
Skapende musikkaktivitet	286
Eksempel på inkludering og utviklingstiltak for barn med autisme	288
Musikkterapi – musikkpedagogikk	288
Avdelingen Brua	289
Autisme	290
Følelse og kommunikasjon	292
Musikk i eventyr	294
Individuelt arbeid med Lisa	295
Komposisjon med Lisa og barnegruppen	299
Solen	299
Regnet	300
Avslutning	301
Referanser	302
Kapittel 13	
Rett til medvirkning for barn med særskilte behov	304
KARIANNE FRANCK OG VIBEKE GLASER	
Endret barndomsforståelse	305
Formalisering av individuelle rettigheter	306
Forståelser av medvirkning	307
Balanse mellom individ og fellesskap	309
Medvirkning og foreldresamarbeid	310

Barns mangfoldige uttrykk	310
Medvirkning i samspill med barnehagepersonalet	312
Når grenser settes	314
Frilek og medvirkning med andre barn	315
Medvirkning i planlagte aktiviteter	317
Kompetanseutvikling i personalgruppa	320
Referanser	320

Kapittel 14

Resiliens som tilnærming i arbeid med barn som trenger

særskilt hjelp	324
---------------------------------	-----

ARVE GUNNESTAD

Hva er «resiliens»?	324
Risikofaktorer	325
Beskyttende faktorer	326
Nettverksfaktorer – sosial støtte	327
Et fungerende nettverk	327
Minst én trygg tilknytning	328
Det profesjonelle nettverket	329
Nettverkskart	329
Egenskaper og ferdigheter hos barnet	330
Egenskaper	330
Ulike ferdigheter	331
Stålsettende utfordringer – altruisme som beskyttelsesfaktor	331
Kulturell og eksistensiell støtte – mening, verdier og tro	333
Opplevelse av sammenheng	333
Verdier	334
Religiøs tro	334
Beskyttelsesfaktorenes virkning	336
Spesialpedagogisk arbeid ut fra resiliens-perspektivet	340
Kartlegg ressursene!	340
Motivasjon og stillasbygging	341
Bygg et positivt selvbilde	342
Bygg selvstendighet og tro på egne krefter	342
Bygg selvillit gjennom å være til nytte	343
Vennskap og lek	343
Mening og sammenheng	345
Tro, håp og verdier	347
Å fremme resiliens hos foreldre	347

Å fremme resiliens i personalgruppa	348
Referanser	350
Kapittel 15	
En barnehage for alle – med inkludering som overordnet mål	353
MERETE MOE OG MARIT LILLEGÅRD VALSETH	
Et inkluderende fellesskap	354
Fellesskapet må tilpasse seg	356
Mangfold, tilhørighet og likeverd	357
Et personale med høy og allsidig kompetanse	358
Foreldrene – de viktigste samarbeidspartnere	361
Møte mellom det private og det offentlige	363
Universell tilrettelegging og praktiske tips	364
Lek og vennskspsrelasjoner	365
Kommunikasjon er mer enn ord	367
Tidlig avdekking av særlige behov	369
Er det normalt å være normal?	370
Er diagnose til hjelp for barnet?	371
Mestring i en inkluderende barnehage	372
Til slutt	373
Referanser	374
Om forfatterne	377